

SIMPOZIJ O RECEPCIJI NOVOG ZAVJETA U RANOM KRŠĆANSTVU

Katoličko sveučilište u Louvainu organiziralo je pod vodstvom J. M. Sevrina 36. Colloquium biblicum lovaniense 26, 27. i 28. kolovoza 1986. na temu: „Recepcija Novog zavjeta u ranom kršćanstvu”. Ovaj susret katoličkih, evangeličkih i anglikanskih bibličara odvija se po ustaljenom redu: referati se drže u glavnoj dvorani za sve sudionike, a koreferati u radnim grupama koje se bave određenim temama u okviru programa. Njemačka grupa proučavala je sukobe u ivanovskim zajednicama, nizozemska je grupa analizirala 2 Pt i Judinu poslanicu, engleska se posvetila ulozi proroka u prvoj Crkvi pri prihvaćanju novozavjetnog kanona, a francuska je na primjeru nekih parabola u Lk i Mt prorađivala odnos Tomina evanđelja i sinoptika.

a) *Opće stanje novozavjetnog grčkog teksta* kod najstarijih kršćanskih pisaca obradili su Barbara Aland iz Münstera i B. Dehandschutter iz Louvaina.

B. Aland djeluje u *Institutu für neutestamentliche Textforschung* u Münsteru, a obradila je temu „Novozavjetni tekst u rukopisima i citatima crkvenih otaca kao odraz recepcije Pisma u prvim stoljećima”. U vremenu od 150. do 180. godine razvila se kod kršćanskih pisaca svijest za točno citiranje novozavjetnih spisa, o čemu svjedoče spisi Atenagore, Ireneja, Tacijana i gnostika. Budući da citati nisu prijepisi pojedinih kanonskih spisa, u njima se više odražava autorov pristup svetom tekstu koji može parafrazirati, navoditi slobodno ili doslovno preuzimati. Stručnjaci proučavaju varijante u citatima kao građu o prenošenju svetog teksta koja osvjetljuje ili potkrepljuje izvorni tekst.

B. Dehandschutter istražio je Polikarpovu poslanicu Efežanima kao rani primjer recepcije. Nastanak ove parenetske poslanice s današnjim istraživačima smješta u vrijeme Ignacijeva mučeništva (110–115. god). Polikarp je „primio” dotadašnje kršćanske spise ne samo u smislu da su oni utjecali na njegov jezik i nauku nego i u smislu da su „autoritativni izvor njegove pareneze”. Polikarp poznaje sve poslanice iz pavlovske zbirke, osim Kol, 1 Sol, Flm i Tit, zatim pokazuje da poznaje 1 Pt te 1 i 2 Iv. Izvornost mu je što sve ove spise spominje stavljajući naslovnicima za uzor u ponašanju smjernice iz kršćanskih spisa i potičući ih da se suprotstave judeo-helenističkim heretičkim nasrtajima. Polikarp navodi nekoliko Isusovih izreka koje su sačuvane u Mt, ali se stručnjaci ne slažu da li je to citat iz kanonskog Mateja ili propovjednička građa poznata u kršćanskim zajednicama i prije pisanih evanđelja.

b) *O recepciji evanđelja* kod otaca i gnostika bilo je 9 predavanja što u plenarnoj dvorani što u radu grupa.

J. M. Sevrin iz Louvaina obradio je Iv 6 kao dokaz za stupnjevito nastajanje četvrtog evanđelja i primjer recepcije u prvoj Crkvi. U govoru o kruhu života on vidi dva odsjeka koji potječu od dvojice autora: 6,21–51a prikazuje Isusa kao mudrost s neba za život svijeta, a 6,51b–58 bio bi kasniji euharistijski dodatak radi kristološke refleksije i antidoketskog naglašavanja. Nije sigurno da je posljednji redaktor koristio sinoptike. Posljednji redaktor vidio je da grada koja je napisana može biti zlo-upotrijebljena od strane heretika u doketskom smislu, pa ju je dopunio na temelju liturgijske prakse i sakramentalne vjere svoje zajednice.

M. E. Boismard iz Jeruzalema govorio je o parasinoptičkoj građi kod otaca. Počeo je od fenomena da pojedini pisac citira isti logion u više varijanata, kao npr. Mt 5,16–17; 10,34; Lk 12,51, i zaključio da su oci morali biti ovisni o parasinoptičkoj građi, koja je mogla sačuvati poneku Isusovu izreku u izvornijem obliku od kanonskih evanđelja. On pretpostavlja da je u prvoj Crkvi morao postojati neki katekizam za poučavanje katekumena u kojem su neke Isusove izreke bile sačuvane u obliku nešto drukčijem od kanonskog Mt.

J. M. Sevrin održao je uvodno predavanje u francuskoj radnoj grupi o parabola-ma u Tominu evanđelju i kod sinoptika pokušavajući ustanoviti da li je Toma ovisan o sinopticima ili oni o njemu. Među stručnjacima pitanje je otvoreno i sudionici te radne grupe nisu mogli uvjeriti jedni druge u svoje teze.

Louvainski stručnjak za Marka F. Neirynek obradio je temu „Apokrifna evanđelja i Markovo evanđelje”. Dok većina drugih stručnjaka proučava upotrebu Mk u apokrifnim spisima, on je počeo od provokativne teze o ovisnosti kanonskog Mk o apokrifnim evanđeljima. Među stručnjacima se raspravlja o Tajnom Markovu evanđelju, koje bi bilo heretičko i kanonski bi ga pisac Mk popravio za upotrebu u crkvenoj liturgiji. Na primjeru prispodobe o sjemenu koje raste samo Neirynek pokušava dokazati ovisnost kanonskog Mk o apokrifnom Tominu evanđelju, a na primjeru prizora o Pilatovu pranju ruku u jednom kodeksu apokrifnog Petrova evanđelja ovisnost kanonskog Mk o tom spisu.

G. P. Luttkhuizen iz Groningena istražio je vrednovanje kanonskih evanđelja u spisima kršćanskih gnostika, ograničivši se na gnostičke dijaloge o objavi. U tim dijalozima iznesene su sumnje primatelja objave prije nego im se objavio nebeski objavitelj, koji je uskrsl Krist. Donose ih spisi Mudrost Isusa Krista, Ivanov apokrif, Petrovo pismo Filipu i Marijino evanđelje. Predavač je zaključio da su „kršćanski gnostici razvijali različite misli o značenju ili čak sadržaju nauke 'zemaljskog' Isusa i stoga pridonijeli vrednovanju objaviteljskog obilježja novozavjetnih evanđelja”.

P. F. Beatrice iz Padove govorio je o jednom citatu iz Mt u Barnabinoj poslanici.

C. M. Tuckett iz Manchestera istražio je sinoptičku tradiciju u *Didache*. Za razliku od većine današnjih istraživača, koji drže da sinoptici i *Didache* neovisno koriste iste tradicije, on je detaljno istražio Did 16, koja donosi građu iz Mt 24, i zaključio da *Didache* pretpostavlja već završeno Matejevo evanđelje i upotrebljava ga. On misli da je i Lukino evanđelje moglo biti završeno i upotrebljavano prije nastanka *Didache*.

J. Delobel iz Louvaina istražio je dvije verzije Očenaša u tekstualnoj tradiciji, posvetivši posebnu pažnju Marcionovoj verziji, koju današnja kritička izdanja NZ

na grčkom katkad precjenjuju, a katkad krivo tumače. Poznato je da Matej donosi Očenaš sa 7, a Luka s 5 prošnji. U liturgiji Crkve proširena je Matejeva verzija, a Lukinu, kraću, kritičari teksta smatrali su rezultatom Marcionova skraćivanja. Kodeks D ima i u Lk dužu verziju, pa u novije vrijeme sve veći broj stručnjaka drži da je to morala biti izvorna verzija također u trećem evanđelju. Delobel je pokušao pokazati da to nije moralo biti.

T. Baarda iz Utrechta obradio je temu „Tacijanov Diatesaron i recepcija evanđelja u 2. stoljeću“. Na temelju sirske, arapske i latinske prijevoda pokušao je rekonstruirati izvorni grčki tekst Diatesarona za Mt 10,9–10 i paralele kod Mk i Lk. Za razliku od starijih autora, koji su smatrali da je Tacijan izvorno pisao sirske, on smatra da je Diatesaron bio izvorno napisan na grčkom, te da je Tacijan kao podlogu za svoju harmoniju uzeo Mateja.

c) *O pavluskim zbirci novozavjetnih spisa* saslušali smo četiri predavanja.

M. A. Kruger, nekatolički bibličar iz Magalieskruina u Južnoafričkoj Republici, govorio je o novoj interpretaciji Rim 1,18 i shvaćanju Rim 1–4 na temelju takve interpretacije. U Rim 1,17–18 vidi antitetički paralelizam, pri čemu prva izreka obuhvaća ono što je prije rečeno, a druga ono što slijedi do poglavlja 4, uključivo. Glavna tema tog dijela poslanice ne bi bila opća grešnost pogana i Židova, nego univerzalnost i dostatnost Božje objave.

A. Lindemann iz Bielefelda govorio je o recepciji Pavla u 2. stoljeću. Pravovjerni pisci 2. stoljeća upotrebljavali su Pavlove tekstove kao prihvaćeni autoritet u Crkvi ili u razračunavanju s hereticima. Kršćanski gnostici pozivali su se na Pavla, ali su ga iskrivljavali u duhu svoje nauke. Spisi iz Nag Hamadija navode Pavlove tekstove, ali ne prihvaćaju Pavlovu teologiju. Marcion je Pavla „očistio“ prema svojim kriterijima i mogao je biti prvi sabiratelj cijele Pavlove zbirke. O recepciji Pavla početkom 2. stoljeća svjedoči i 2 Pt. S Tertulijanom i Irenejem nastupa nova faza, jer oni tvrde da nije dovoljno citatima iz Pavla potkrepjivati vlastiti teološki sistem (pravovjerni ili gnostički), nego Pavla ispravno razumjeti i prilagođeno protumačiti.

J. Giblet iz Louvaina istražio je sliku o Pavlu u Kol i Ef, koje zajedno s većinom današnjih egzegeta svrstava među deuteropavlovske spise. Pretpostavlja da su Kol i Ef nastale u zajednicama koje su čuvala Pavlovu tradiciju u promijenjenim prilikama nakon Apostolove smrti. U velikim poslanicama Pavao je apostol ukoliko naviješta Evandjelje, a u Kol-Ef njegov se apostolicitet spominje samo u proslavu. U 1 Kor 15 on sebe zove najmanjim među apostolima, a u Ef nazvan je najmanjim među svetima. Kol inzistira na „Božjoj istini“, što pokazuje vrijeme krivih učitelja. Upravo pojam apostola i proroka u Kol-Ef pokazuje da su nastale u posljednjepavlovskom vremenu. Pavao predstavlja Tihika, Aristarha, Marka i Luku kao đakone i vjerne suradnike, čime ih uvodi u njihovu službu. Čudorede krštenih u ovim poslanicama vezano je uz pojam novog čovjeka.

J. Heldermann iz Badhoevedorpa obradio je tradiciju o Melkisedeku u spisima iz Nag Hamadija i Kumrana kao paralelu s gradom u Heb. H. Käsemann u svom komentaru Heb 1938. iznio je tezu da su motivi o počinku i velikom svećeniku u Heb nadahnuti gnostičkom naukom o nebeskom putu duše i singeneji otkupitelja. Kasnija otkrića gnostičkih i kumranskih spisa pokazala su da je u nečemu imao pravo a u nečemu nije. Egipatski gnostici i kumranski monasi obilno su upotreblja-

vali motiv o Melkisedeku u svojim spisima, pa se i autor Heb na svoj način poslužio tim motivom. Heb stoji usamljena unutar NZ s naukom o velikom svećeniku, i trebalo je nekoliko stoljeća da ta nauka bude prihvaćena među kršćanskim piscima.

d) *Od katoličkih poslanica* posvećena je pažnja Ivanovim, 2 Pt i Judinoj.

J. Beutler iz Frankfurta obradio je za sudionike njemačke radne grupe temu: „Krizna i propast ivanovskih zajednica prema svjedočanstvu Ivanovih poslanica”. Treća Ivanova prikazuje sukob između Starješine i Diotrefa, koji progona njegove izaslanike. Iako nije sigurno u čemu je bit sukoba, stručnjaci smatraju da se Starješina skupa s Diotrefom borio protiv utjecaja gnostika u zajednici, a protiv Diotrefa kad je on zlorabio svoj starješinski položaj. U 2 Iv 7 riječ je o zavodnicima koji ne priznaju da je Isus došao u tijelu. Oni su nazvani antikristima. Ovdje je, dakle, sukob u nauci o Isusu, koji za krivovjerce ne može biti Krist ako je pravi čovjek. Prva Ivanova govori o protivnicima koji „od nas iziđoše, ali ne bijahu od nas” (2,18–19). Iako nije jasno tko bi bili oni, ipak bi i 1 Iv bila svjedok unutarnjeg razvoja u ivanovskim zajednicama, od kojih su neke otpale i utopile se u gnozi a druge se uključile u „Grosskirche” i morale žrtvovati nešto od svoje specifičnosti.

M. Franzemann i M. Klinger iz Tübingena proradili su u okviru ove grupe Iv 1 i Iv 21 sa stajališta zgrade o pozivu te ustanovili da se Iv 1,37–39 i 21,19b–23 svjesno dopunjuju. Anonimni učenik u 1,37–39, „voljeni učenik” u 21,23–24 i pisac četvrtog evanđelja bili bi ista osoba. Time bi poglavlje 21. četvrtog evanđelja bilo sastavni dio cjeline, a ne naknadni dodatak.

U okviru nizozemske grupe J. Kahmann iz Wittena održao je relaciju „Druga Petrova poslanica i Judina poslanica”. U toj grupi raspravljani su paralelni tekstovi ovih dviju poslanica i zaključeno je da je autor 2 Pt kreativno preradio Judinu. U pokušaju identificiranja krivih učitelja iz Judine, stari su običavali govoriti da je riječ o gnosticima, dok noviji istraživači sve više govore o pneumaticarima, koji su zbog življenja u poganskoj sredini završili u poganstvu. Problem Crkve za obje ove poslanice jest: gdje je pravo proroštvo, kroz koje karizmatičare zaista govori Duh Sveti?

e) *Jesu li proroci u prvoj Crkvi odlučno pridonijeli prihvaćanju novozavjetnog kanona?* Ovim se pitanjem bavila engleska radna grupa koju je vodio R. Murray iz Londona. Napisao je članak „Prophecy” u: *A New Dictionary of Christian Theology* (urednici A. Richardson i J. Bowden, izdavač SCM Press u Londonu, 1983) i sada piše knjigu o prihvaćanju proroka u židovstvu i kršćanstvu. On odbija pojam kanonizacije koja je došla na kraju, jer ga zanima proces primanja novozavjetnih spisa čiji su autori tvrdili da su nadahnuti. U diskusiji među sudionicima su se podijelila mišljenja: jedni su tvrdili da su o kanoničnosti odlučivali starješine, pa tko se priključio crkvenoj zajednici, tim samim prihvaća i knjige koje starješine čitaju kod bogoslužja. Drugi su s vođom grupe mislili da je *sensus fidei* odigrao odlučnu ulogu. Iz 1 Kor 12–14 vidi se da je zajednica unutarnjim osjećajem vjere prosuđivala autentičnost karizma. Kršćanskoj je zajednici konaturalno da otkrije knjige koje izražavaju njezinu bit i poslanje. Ovo mišljenje našlo je na prigovor da neki karizmatičari svoj ukus i privatno mišljenje nameću kao nadahnuće Duha. Svi referati i priopćenja s ovog simpozija, na kojem je sudjelovalo oko 130 bibličara, bit će objavljeni u nizu *Bibliotheca Ephemeridum theologicarum lovaniensium* iz Louvainia.